Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

PRØVEN

Gjethusnøglens historie

Et møde med danske udvandrere ved Verdens Ende

En passion - en sand historie

Frederiksværkegnens Historiske Forening

April 2025 - 22. årgang, nr. 78

Frederiksværkegnens Historiske Forening

Formand
Gunnar Gade Midtiby, Frydsvej 8, 3300 Frederiksværk, Tlf. 2346 6008
formand@frvhistorie.dk

Kasserer
Merete Rasmussen, Krudttårnsbakken st.tv, 3300 Frederiksværk,
Tlf. 3064 3033, ***kasserer@frvhistorie.dk***

Bestyrelsesmedlemmer
Carl Ove Jensen, Store Havelsevej 92, 3310 Ølsted, Tlf. 4774 9335
Dorthe Jensen, Bjørnebakkevej 35, 3300 Frederiksværk, Tlf. 29995617
Nikolaj Tuxen, Hanevænget 1, 3300 Frederiksværk, Tlf. 6126 6353
Niels J Willumsen, Store Havelsevej 26, 3310 Ølsted, Tlf. 2620 4431

Kontingent 2023
Personligt medlemskab 150,- kr. Husstandsmedlemskab 225,- kr.
Firmaer og institutioner 500,- kr. Firmaer (under 6 ansatte) 250,- kr.
Betaling via netbank: Reg.nr. 1551 kontonr. 3572519309 i Danske Bank.

Redaktion

Ansvarshavende redaktion: Niels J Willumsen, e-mail: ***redaktion@frvhistorie.dk***
Tryk: Halsnæs Avis Oplag: 450 ISBN: 1604-0678 Titel: Prøven
Foreningens e-mail: ***mail@frvhistorie.dk*** - Hjemmeside: ***www.frvhistorie.dk***
Stof til næste ***Prøven*** bedes indsendt snarest. Vi tager forbehold for indlæg, som ikke nødvendigvis udtrykker foreningens holdning.

Bladets navn, "Prøven", refererer til navnet på dén prøvekanon, der danner piedestal for J F Classens buste udenfor Arsenalet i Frederiksværk. Prøven blev testet i 1759 og klarede 375 affyringer.

I dette nummer

Generelt

Formanden har ordet side 4

Kommende arrangementer side 38

Artikler

Gjethusnøglens historie side 6

Danske udvandrere ved Verdens Ende side 14

En passion - en sand historie side 30

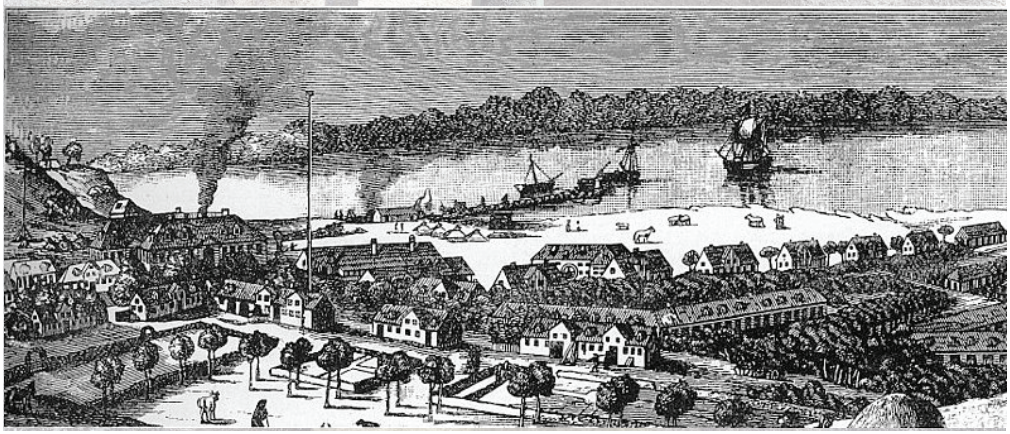

Formanden har ordet

Af Gunnar Gade Midtiby

formand for Frederiksværkegnens Historiske Forening

Forening ramt af succes!!

Sådan kunne man formulere den dramatiske overskrift, hvis man sad på en redaktion på en formiddagsavis. Men bestyrelsen er kolossalt glade for, at vi kan mærke den tilslutning, der er til vores arrangementer.

Der er dog ingen roser uden torne, og tornen i dette tilfælde er, at vi er for mange i foyeren, når der er fuldt hus. Bestyrelsen arbejder på en løsning i samarbejde med Gjethuset. Jeg vil ikke her gætte på, hvad vi finder ud af, men det er helt sikkert, at vi lander en løsning, hvor der stadig er plads til alle, så medlemmerne ikke skal gå og være bange for, om der nu er plads. Der er plads! Det er kun et spørgsmål om hvor vi skal være Gjethuset. Mere herom senere.

Den Sidste Sabotør

Arrangementet i februar var én af de velbesøgte aftener. Vi havde fået hintet til forfatteren Anders Fenger for næsten et år siden, og lavede aftalen, mens han var i gang med bogen. Da så bogen kom, fik fine anmeldelser, blev omtalt i både aviser, radio og tv, og ret hurtigt udkom i både 2. og 3. oplag, kunne vi godt se, at det blev en speciel aften. Anders meddelte os, at Ejler Borch ville komme med, og gerne ville deltage i foredraget, og det blev en mindeværdig aften.

Uddeling af Prøven

Vi har et korps af frivillige, som stiller op hver gang, der kommer et nyt nummer af Prøven. Hver af de frivillige har sin egen rute, så der bliver gået, cyklet og kørt rigtig mange kilometer og sparet rigtig mange penge på porto, for at vi kan nå rundt til de 400 medlemmer i de 300 postkasser i kommunen. Det system fungerer rigtig fint, og tak til det fantastiske korps af frivillige. Der hvor vi har et problem, er at vi ikke har frivillige, der kører over hele landet, så vi sender cirka 30 blade med posten. Prisen på porto er kun gået én vej, og det behøver jeg ikke underholde med her, det

har alle nok bemærket. Også den sidste absurde udmelding at postvæsenet nu holder op med overhovedet at behandle breve. Det er nye tider. Der er enkelte af vores udenbys medlemmer, der af egen fri vilje lægger et beløb oven i kontingentet, fordi "... så er der til porto…" Tak for det. Modtaget med glæde. Vi har også et par medlemmer, der frasiger sig at få tilsendt bladet, de har det fint med at læse det på vores hjemmeside. Det er også en løsning. Men vi kommer nok ikke udenom, at vi har et problem. Det kunne være et "portotillæg" for udenbys medlemmer. Vi arbejder på et forslag, som vi kan behandle til generalforsamlingen.

Generalforsamling d. 30. april

Der bliver selvfølgelig indkaldt efter vedtægterne, men her vil jeg nævne, at vi mangler et par nye hoveder i bestyrelsen. Vi er pt 6 personer og efter vedtægterne skal vi være 7 plus 2 suppleanter. Det man siger "ja" til, er (cirka) et møde om måneden, så kom glad.

Classens fødselsdag

Foreningen har været tavs i forbindelse med Classens 300 års fødselsdag her i 2025. Vi havde kig på et foredrag om fødselaren, men det gik i vasken. I min tid i foreningen har vi haft adskillige foredrag om Classen og hans liv og virke, og jeg vil også godt love her, at der kommer flere, bare ikke lige i år.

Heldagsturen til Vestvolden og Vestre Kirkegård er næsten udsolgt, uden dog at være overtegnet. Der vil være en notits på hjemmesiden, ved omtalen af turen, hvor der står hvor mange pladser der er tilbage, det kan ændre sig lidt, når der en sjælden gang i mellem kommer et afbud. Hold øje med **www.frvhistorie.dk**

På hjemmesiden er der kommet en ny fane. Kunsthistorie. Alle indlæggene har tilknytning til vores egn. Leif Nielsen lægger en masse billeder af malerier mm op på Facebook, med en lille historie om kunstneren eller kunstværket. Nu er Facebook jo et specielt sted, så vi har fået lov til at "stjæle" opslagene fra Facebook, og lægge det på vores hjemmeside. Så kig ind og nyd billederne, som alle er her fra egnen. Hvis du, kære læser har et billede, som du gerne vil have med på siden, så send det endelig med kommentar til **mail@frvhistorie.dk**

Så er der vist kun tilbage at ønske alle et godt, længe savnet forår og en god sommer.

Formanden

Gjethusnøglens historie

Af Allan Thomsen

Henover nytåret 2014-15 havde ”Gulvmåtten”, Halsnæs Avis, en mindre føljeton om en nøgle, udformet som en samfundshjælper, med diverse tekster, som ”Halsnæsnøglen” ”Bellahøj” m.fl. Man efterlyste oplysninger om nøglernes oprindelse, og omsider kunne man bekendtgøre at gåden er løst, idet de spøjse nøgler er lavet på De Forenede Jernstøberier (DFJ) i Frederiksværk.

Den seneste udgave af den store nøgle, med begrænset anvendelighed bærer på den ene side teksten ”GJETHUSET” og årstallet 1996. På den anden side ”FREDERIKSVÆRK”. Da Industrimuseet Frederiks Værk i december 2014 brugte Palæets vinduer som julekalender, med lokale historiske effekter udstillet i lågerne, var ”Gjethusnøglen” at se i en af lågerne.
Det var jo morsomt at møde den specielle nøgle i en julekalender, men jeg tænkte at den historiske værdi af denne effekt, ikke kan hamle op med det eksemplar, jeg er i besiddelse af.
Mere om det i den følgende redegørelse.

Såvel byens kendte lejligheds- og stemningsdigter, tusindkunstner, former og tidligere støbemester på DFJ, Svend Jensen, og fabrikkens vel nok dygtigste modelsnedker af egen avl i historisk tid, Preben Bergenhagen, havde beriget redaktionen med nyttig viden om såvel tidligere udgaver, som den seneste anno 1996

Jeg kan bekræfte at Preben Bergenhagen lavede modellen, og at Svend Jensen med flere formede og støbte et større antal af denne nøgle, i letmetal, en aluminium/silicium legering, kaldet silumin.

Som supplement til den omtalte føljeton i "Gulvmåtten", hermed følgende - måske og måske ikke - interessante, men dog lige sandfærdige, redegørelse for "Gjethusnøglens" historie:
Ruinen var genopbygget og det genfødte Gjethus indviet og ibrugtaget som kulturhus i 1990.
Seks års historie og husets anvendelse indtil en nyindretning i 1996 vedkommer som sådan ikke denne redegørelse.

I november 1995 indbyder arrangementchef Thomas Stafrén et antal personer og organisationer til et møde, hvor han redegør for det igangværende byggeri inde i Gjethuset, som skal gøre huset mere anvendeligt og selvbærende som kulturhus.
Thomas Stafrén er svensk, i øvrigt tidligere elite-ishockeyspiller i Broderlandet, og fra en tilsvarende stilling i Grenå, headhuntet til at banke Gjethuset op, som Frederiksværks kulturcenter.
Stafrén præsenterer de fremmødte for en vision om en genindvielse af huset, efter endt byggeri. En indvielse, som skal hædre generationer af arbejdere i Gjethuset og fabrikskomplekset, og som skal bidrage til at samle byens og egnens borgere om deres fælles kulturhus og byens historie. En begivenhed, som skulle strække sig over længere tid, og dermed give flest mulige fastboende, sommerhusbeboere, turister og tilrejsende lejlighed til at opleve den.
Det var i korthed Stafréns vision for begivenheden. Hvordan denne vision skulle udfyldes; hvad et kæmpe brag af en indvielse over flere uger skulle indeholde, og hvordan den skulle finansieres; ja det var netop det, den indbudte skare venligst måtte debattere og udvikle svar på.
Mødet blev afholdt under beskedne former, i fælleshuset på Frederiksværk Campingplads.
I Gjethuset kunne det jo ikke fore-

gå, da husets indre var en byggeplads.

Om det lige var på dette første møde eller senere, husker jeg ikke, men ret hurtigt blev det besluttet at etablere en udstilling om Fabrikkens produktion gennem tiderne.
En gruppe, bestående af ansatte i Gjethuset, frivillige fra foreningen Frederiksværkegnens Museum, Kunstnerhuset og andre interesserede borgere påtog sig opgaven at organisere udstillingen.
Der blev annonceret i Gulvmåtten og på alle tænkelige måder udsendt efterlysning af effekter til udstillingen.

Fra SID og Metal foreslog vi på et tidspunkt, at begivenheden kunne benyttes til at fremvise formerfaget og støberiarbejde i praksis, i form af et "arbejdende værksted".
Jeg ville desuden gerne, ved samme lejlighed slå et slag for de nutidige uddannelser i industrien, men det løb desværre ud i sandet.

Da ideen om det arbejdende formerværksted var godkendt af Stafrén, reserverede jeg østenden af Sydfløjen, til denne del af arrangementet.
Med Metal Frederiksværk som omdrejningspunkt og mødested, samlede de to fagforeninger SID og Metal et arbejdshold af, hovedsageligt pensionerede tidligere medarbejdere fra Fabrikken, og andre fagfolk med lyst og interesse for at indgå i projektet.

Gennem medlemslister og netværk, fik fagforeningerne samlet en gruppe interesserede til et første, og pænt besøgt møde for de indbudte.
Det blev hurtigt fastslået, at støbning i et sådan interimistisk værksted måtte blive i letmetal.
At støbe jern under de forhold var ikke realistisk. Bronze og lignende ej heller. Så det måtte blive silumin. Et materiale, formerne var fuldt fortrolige med, og som burde kunne håndteres under de primitive vilkår der ville være givet.
Materialevalget satte visse begrænsninger for hvilke produkter, man så ville kunne præsentere for publikum.
Platter, askebægre og andet kunne fint præsenteres i silumin, og ikke mindst de gamle formere, ville snildt kunne stille med egnede modeller til formning og støbning.
Jeg ville dog gerne, at man også producerede et emne med et særligt præg, i anledning af begivenheden, genindvielse af Gjethuset dette år.
I Metal Frederiksværk er en nøgle,

støbt i bronze, med teksten ”Hilsen Frederiksværk”.
Nøglen ligner til forveksling, de udgaver som har været gengivet i Gulvmåtten, med forskellige tekster istøbt.
Til nød ville den nøgle kunne bruges som model, og være det særlige emne, som tilknyttedes arrangementet.
Der var bred enighed om at nøglen kunne være dette særlige emne.
Min gamle arbejdskammerat fra modelværkstedet på Fabrikken, Preben Bergenhagen, den sidst udlærte modelsnedker på DFJ, og givet blandt eliten i faget, mente ikke at man skulle bruge en ”genstand” som model.
Preben lånte nøglen med, og leverede få dage senere en splinterny, todelt model til projektet. Med teksten ”Gjethuset 1996”. Sådan!
Så skulle jo blot skaffes materiale, værktøj og nødvendige remedier til forme- og støbeprocessen.
Et par af de gamle formere havde ganske vist deres eget grej og værktøj til husbehov og den faglige vedligeholdelse derhjemme, men det skulle jo ikke slides op eller bruges af fremmede… Ergo var det ubetinget ”den unge mands opgave” at skaffe det fornødne til veje, for de udøvende håndværkere.
Nordsjællands Metalstøberi i Skævinge, lever af at producere gods i sandstøbt aluminium. I en kombination af forretningsaftale og vennetjeneste, blev NM min redning i situationen.

Tidligere støbemester på Fabrikken og erfaren ingeniør i støberibranchen Vagn Vadstrup, tog med til Skævinge, for at udvælge de fornødne remedier. Det var nu så som så med udvælgelsen den dag. For den meget engagerede og hjælpsomme, men også temmelig snakkesalige Vagn, var støberiet jo som savsmuld for en cirkushest. Der blev både rørt ved, snakket om og vurderet på den ganske produktion…
Peter (direktøren) og et par af svendene tog bestik af ”Gjethusstøberiets behov”, pakkede efterfølgende det fornødne og leverede, mod meget beskeden beregning, sand, silumin, digel, brænder, håndværktøj mv. samt, med smørrede grin de bedste ønsker om held og lykke med projektet.

Med ’Villy på Torvet’ fra Frederiksværk Vulkanisering aftaltes leverancer af flaskegas ”til en god pris”. (Hvem af os ”den gode pris” var bedst for, var jeg under det intermistiske støberis periode noget i tvivl om…)

Det arbejdende formerværksted, i selve Gjethuset, skulle også have noget "autencitet" og måtte gerne udstråle mere forbindelse til det nyligt hedengangne DFJ, end blot de gamle svende og fabriksarbejdere i sjakket.

DFJ var jo gået ned, små tre år forinden. Konkursboet var tømt for maskiner og værktøj, men noget måtte jo være tilbage, tænkte jeg. Jeg kontaktede derfor den sidste direktør på fabrikken, Leif Hauballe som af boet var engageret til at realisere mest muligt, altså sælge alt og minimere kreditorernes tab.
"Der er ikke noget tilbage du kan bruge", mente Leif. "Det der ikke er solgt, er stjålet eller smadret af vandaler".
Men i den gode sags tjeneste og for gammelt venskabs skyld, ville han da gerne vise mig de sørgelige tilstande, i den før så driftige fabrik. Det *var* et sørgeligt syn! Støberiet, kernemageriet, modelværkstedet, ja alt det, der engang var min og mange gode arbejdskammeraters arbejdsplads var tømt for maskiner, inventar, værktøj… Og det der alligevel var tilbage, var rigtigt nok smadret og tilsyneladende formålsløst ødelagt. Jeg tænker at de hjernedøde har haft en uforstyrret tumleplads.

Men jeg kunne da låne nøglen, og så gå på opdagelse i rodet. Om der måtte være noget af interesse, kunne jeg blot tage det med. Jeg bjergede en gammel reol, en håndfuld kerner, nogle brokkede emner og andet småtteri, som kunne fremvises og give gæsterne et indtryk af den nyere, og sidste års sørgelige historie for De Forenede Jernstøberier.

En dør kunne jeg dog ikke komme ind ad. Og det var den, jeg helst ville have åbnet. Døren til Modelloftet. Så fat i Leif igen et par dage senere. Han fandt nøglen til Modelloftet, og sammen gik vi på opdagelse. Elektrisk lys var der selvfølgelig ikke, så min mikroskopiske lommelygte i nøgleknippet, var eneste lyskilde. Nogle af de gamle modeller til maskingods, kunne jeg gerne tage med mig, hvis jeg ville. Det ville jeg jo, men så fik jeg sparket til noget på gulvet. Det viste sig at være modeller til ovnplader. Faktisk ikke rigtige modeller, men afstøbninger, som jeg vidste havde været brugt som model til håndformning af ovnplader. Ovnpladerne har deres egen historie, beskrevet og tidligere udgivet i et hæfte. Også en stor og meget flot model til støbning af et relief af Classen i profil, fandtes på modelloftet.

Senere erhvervede Metal Frederiksværk hele samlingen af ovnplader og gipsafstøbninger, samt "Classen-modellen", da Frederiksværk Kommune ikke kunne se ideen i at sikre denne del af sin egen historie, men det er en anden fortælling, som er dokumenteret andetsteds.
Men de få brugbare genstande jeg trods alt kunne finde, blev fragtet til Gjethuset, ligesom også leverancen fra Metalstøberiet.
Med stor entusiasme opbyggede sjakket det nødtørftige værksted.

Nok så væsentligt for en virksomheds drift, er den gode stemning i værkstedet. Som, til lejligheden udnævnt "fabrikschef", dekreterede jeg "godt arbejdskammeratskab og forbud imod uvenskab i sjakket". Om nødvendigt, skulle der straks drikkes forlig! Forligsbajere skulle jeg nok sørge for.
Det viste sig vist at være en rigtig bestemmelse. -Ikke billig, men åbenbart nødvendig. Under projektperioden modtog jeg ofte, - betænkeligt ofte, meddelelse om optræk til fjendskab, så man havde drukket forlig og manglede øl…
Der blev fyret op under smeltediglen og spændingen var stor, om brænderen nu også kunne varme nok til at smelte metallet.

Det kunne den, og den omhyggeligt lavede sandform til nøglen blev fyldt med den første smelte.
Resultatet var over al forventning. Det hele spillede. Smeltens temperatur, sandets konsistens, indløbets dimension, alt fungerede. Ingen sugning eller huller i godset af betydning.
Den første støbning var perfekt!
Da sandet var slået og børstet af, indløbet filet væk og emnet renset med stålbørste, kunne Svend Jensen fremvise "Gjethusnøglen", som den første støbning i Gjethuset i årtier.

Fra alle deltagere var der forståelse for at jeg inddrog dette særlige eksemplar. Ikke til mig selv, men til historien.
Som jeg deklarerede at ville gøre, indgraverede jeg, ubehjælpeligt men læseligt, teksten "Første støbning 1996", og opbevarede nøglen på afdelingskontoret i Metal Frederiksværk. Placeret på væggen i øjenhøjde over skrivebordet, så jeg altid kunne se, og glædes over den.
Gennem årene har jeg med en vis stolthed fremvist nøglen, hovedsageligt for fagfolk med den rette forståelse for dette fine emnes særlige historie.

Siden har jeg flyttet kontor. Da jeg

havde set museets eksemplar i julekalendervinduet hin decemberdag, og tænkte at tiden var inde til en overdragelse af den historiske effekt, var den ikke at finde!
Ikke på det beskedne ekspeditionskontor i Frederiksværk, og ikke på kontoret i afdelingens nuværende hovedkvarter i Hillerød.
Efter nogen tid, med gentagne eftersøgninger her, der og alle vegne, var jeg i tvivl om, hvorvidt jeg allerede tidligere havde overgivet eksemplaret til museet Frederiks Værk.
Og var det så alligevel den rigtige, autentiske første støbning, dér i vinduet?
En opringning til museumsinspektør Marie Bach afkræftede den mistanke til min ringe hukommelse.
Nej, der var bestemt ikke indskrevet noget i den udstillede nøgle, som museet i øvrigt havde fået af Svend Jensen selv.
Til at retfærdiggøre min forespørgsel, måtte jeg fortælle Marie Bach hvorfor jeg kunne finde på at spørge sådan, om der var indskrevet noget i museets genstand.
Inspektøren var ganske enig i at det omtalte eksemplar af ”Gjethusnøglen” vil være interessant for museet, sammen med historien om dets tilblivelse.
”Du må lede grundigere” sagde den rare dame...
Nogen tid senere grublede jeg igen over, hvor den kostbare nøgle kunne befinde sig.
Et godt trick, når man ikke kan finde noget, man véd man har gemt, er, at lade som om man vil gemme det.
Det trick brugte jeg. Med den immaterielle nøgle i hånden gik jeg hen og lod som om jeg ville lægge den et ”godt sted”. – Og dér lå den jo og grinede af mig!
Nu kan ”den første støbning i Gjethuset” i årtier, komme på plads i museets varetægt, som det hele tiden har været tænkt, når tiden var moden til det.

Deltagerne ved genindvielsen af Gjethuset i 1996

Forreste række fra venstre

- Ole Olsen Afdelingskasserer i Metal Frederiksværk
- Erling Rasmussen Smed
- Kaj Jørgensen Arbejdsmand
- Jørgen Duus Smed
- Jørgen Bendixen Arbejdsmand (Tidligere kasserer i SID, Fr.værk)
- ?? Arbejdsmand
- Samuel Nielsen Arbejdsmand

Midterste række fra venstre

- Mogens Petersen Smed
- Jens Schrum Smed
- Niels Juel Støbemester
- Svend Jensen Støbemester
- Helge Hansen Former
- Lis Møller Gjethuset
- ?? Gjethuset

Bageste række fra venstre

- Erland Rasmussen Former
- Gunnar Kristensen Former
- Ove Nielsen Smed
- Poul Erik Sveigaard Snedker
- Kjeld Sørensen Arbejdsmand
- Knud Bak Sørensen Smed
- Bent Hugger Smed
- ?? Gjethuset
- Frede Alsøe Administrationen, DFJ
- Kjeld Bergenhagen Smed
- Vagn Vadstrup Støbemester

Skrevet til Industrimuseet Frederiks Værk februar 2016

Et møde med danske udvandrere ved Verdens Ende

Af Niels J Willumsen

Under en rejse til Patagonien i det sydlige Chile i 1987 mødte jeg ved et tilfælde flere efterkommere efter danske udvandrere, som kom til denne fjerne egn omkring år 1900. Det blev til nogle spændende og farverige beretninger om danske emigranters liv og bedrifter i denne - for de fleste - ukendte afkrog af verden.

På British Museum i London findes skindet af et forhistorisk kæmpedovendyr, en såkaldt Mylodon, som i 1895 blev fundet i en hule i Ultima Esperanza provinsen i det sydlige Chile, nær byen Puerto Natales. En bunke knogler og et par mumificerede skindstykker med nogle røde hårtotter er alt, hvad der er tilbage af dette besynderlige dyr, som for ti tusind år siden græssede på den træløse patagoniske prærie, 'pampasen'

Det var en lille gruppe europæiske immigranter, som opdagede hulen, der nu slet og ret kaldes Mylodonhulen ('Cueva del Milodon'), og derinde gjorde det enestående fund sammen med en mængde forhistoriske menneske- og dyreknogler.

Den engelske forfatter Bruce Chatwin har i sin prisbelønnede bog "In Patagonia" sammenstykket historien om fundet af Mylodon'en og en lang række andre fascinerende beretninger om tidlige europæiske immigranters sære skæbner i denne fjerne afkrog af det amerikanske kontinent.

Chatwin tager i sin bog udgangspunkt i et lille stykke af fortidsdyrets skind, som i hans barndom hang indrammet i hans bedstemors spisestue. Hvordan var det havnet her? Jo, bedstemorens fætter boede i 1890'erne i det sydlige Chile, og det var ham, som i 1897 solgte Mylodon-resterne til British Museum; et lille stykke af skindet sendte han som bryllupsgave til sin kusine, Chatwins bedstemor.

Den store Mylodon-hule, som blev fundet i 1895 og som rummede resterne af et for længst uddødt kæmpedovendyr

Fundet af kæmpedovendyret er beskrevet detaljeret i bogen. Imidlertid er der én detalje, som er undgået Chatwins opmærksomhed: Den mand, som først fandt Mylodonskindet, hed Andreas Nielsen og var fra København!

Og hermed er vi inde på historien om en lille upåagtet gruppe danskere, som i sidste halvdel af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet emigrerede til Verdens Ende. Størstedelen af den store udvandringsbølge gik naturligvis til Nordamerika ligesom et fåtal slog sig ned i Argentina. Derimod er det en praktisk taget overset kendsgerning, at danske emigranter også fandt vej til Patagonien og Ildlandet i det sydligste Sydamerika.

På en rejse gennem det sydligste Chile og Argentina har jeg mødt en række første- og anden-generations efterkommere efter disse gamle danske udvandrere, og fået fortalt historierne om en lille gruppe foretagsomme og eventyr lystne danske immigranter, som på' den ene eller anden måde skabte sig en ny tilværelse i en af verdens mest afsides og ugæstfri egne.

VERDENS ENDE

På det amerikanske kontinents yderste sydspids med udsigt over Magellan Strædet og Ildlandets gol-

Punta Arenas - Chiles sydligste by, hvor en håndfuld danske udvandrere slog sig ned for mere end hundrede år siden

de bjergkæder ligger byen Punta Arenas, som er hovedstaden i Chiles sydligste provins, Magallanes. Med sine firs tusinde indbyggere er Punta Arenas verdens sydligste, større by. Mod nord strækker den patagoniske slette, pampas' en, sig, endeløs og flad; kun lamaerne, de langbenede nandu-strudse og gauchoerne (de patagoniske cowboys, som vogter deres enorme fåreflokke, færdes herude under den grå himmel, hvor man endnu kan se kondoren kredse i den stive patagoniske vind. Det blæser praktisk taget altid, og de lave, forkrøblede lenga-trær (en art af Notofagus eller sydbøg) hælder alle i vindretningen. Mod syd strækker et labyrintisk arkipelag sine forrevne bjergmassiver og gletchere hele vejen ned til kontinentets yderste forpost mod Antarktis, Kap Horn.

Oprindeligt var disse barske egne hjemsted for fire hårdføre indianerstammer; onaerne, der levede som nomader på pampas 'en, hvor de jagede guanacoer (de vilde lamaer) med bue og pil, samt yaghan, alacaluf og haush stammerne, som jagede og fiskede langs kysten med spyd og harpuner. Indianerne var fysiologisk tilpassede til at leve i et koldt klima; selv om vin-

teren, når sneen dækkede landet, færdedes de stort set nøgne. Deres bål langs kysten var årsagen til, at de første europæiske søfarere kaldte den store ø ved Sydamerikas sydspids "Ildlandet" (“Tierra del Fuego"). Alle stammerne uddøde i vort århundrede som en konsekvens af mødet med civilisationen; dels dræbt af hvide immigranter, dels af tuberkulose og andre indførte sygdomme.

Den portugisiske opdagelsesrejsende Fernando Magellhan besejlede i 1522 som den første europæer disse farvande, som vrimler med pingviner, albatrosser, søløver og delfiner. Han lagde navn til det smalle stræde, som forbinder Atlanterhavet med Stillehavet, og som mod vest antager karakter af en snæver kanal mellem de tusindvis af forblæste øer og skær.
Stednavnene hernede er med til at forstærke indtrykket af ensomhed og desperation: Provincia Ultima Esperanza (“Det Sidste Håb Provinsen”) , Isla Desolacion ("Den øde Ø") og Bahia Inutil ("Den nytteløse Bugt"). En af øerne, Isla Wollaston, benyttedes i øvrigt i 1973-74 som fængselsø af den forhadte Pinochet -regering til at internere tilfangetagne tilhængere af den styrtede præsident Allende.

Punta Arenas grundlagdes i 1848, samme år som guldfeberen i Californien startede. Introduktionen af dampskibe havde gjort skibsfarten uafhængig af vinden, og mange guldgravere og eventyrere foretrak sørejsen syd om Sydamerika fremfor en halsbrækkende rejse tværs over kontinentet. AI skibstrafik fra Europa og det østlige Amerika til Stillehavet foregik gennem Magellan-Strædet, og Punta Arenas blev den naturlige provianteringshavn på ruten. I sidste halvdel af 1800—tallet omfattede skibstrafikken på denne handelsrute transporten af chilesalpeter, australsk kød, amerikansk hvede og olie samt europæiske industriprodukter til Australien. Forhåbningsfulde immigranter begyndte at strømme til, og handel og håndværk blomstrede i den hastigt voksende by. Men med indvielsen af Panama Kanalen i 1915 var de gyldne tider med ét slag forbi for Punta Arenas. Kanalen opsugede praktisk taget al skibstrafikken mellem de to oceaner, og Punta Arenas' eksistensgrundlag hvilede fremover på fiskeri, fåreavl, minedrift og håndværk.
I de seneste årtier er Punta Arenas blevet centrum for chilensk offshore olieudvinding i Magellan Strædet.

Villiam Willumsens familiegravsted på immigrantkirkegården i Punta Arenas

DANSKE IMMIGRANTER

Man får et indtryk af Punta Arenas' brogede befolkningssammensætning, ved at besøge byens immigrantkirkegård, som er en imponerende mindepark over generationer af immigranter. Bombastiske marmor-mausolæer over succesfulde pionerer, som her skabte formuer, veksler med ydmyge, halvt tilgroede grave, som vidner om alle de, der fristede en hård og mindre succesfuld tilværelse i et ugæstfrit klima, fjernt fra deres europæiske udgangspunkt. Gravstenene viser, at flertallet kom fra England, Tyskland og Jugoslavien.

På en gravsten på en af immgrantkirkegårdens endeløse rækker af pioner-grave står inskriptionen:

Villiam Willumsen S.
født i Løgstør 16. juli 1862 -
døde i Magallanes 22. juli 1936

Anna Willumsen født Knudsen
født i Løkken 11. juli 1873
dødt i Magallanes 10 juli 1939

Ved siden af står en gravsten over Frederik Willumsen født 18. januar 1864, også i Løgstør. De to brødre var begge dansk gift, og både Anna og Cecilia, fra henholdsvis Løkken og Aabenraa, ligger side om side

Frederik og Cecilia Willumsens gravsten

med deres ægtemænd under mælkebøtterne.

Jeg var mildt sagt overrasket over at finde mit eget familienavn hernede i denne fjerne afkrog af verden.

Denne hændelse vakte min interesse for historien bag de gamle danske immigranter. Mit første møde med en af deres levende efterkommere indtraf allerede næste dag, og i gen var der tale om et tilfælde: Jeg gik på Punta Arenas' hovedstrøg, Avenida BuInes, da jeg bag mig pludselig hørte: "? Usted es de Dinamarca? - "Er De fra Danmark? "

Jeg vendte mig om, og så en trind, midaldrende mand. Det var Señor Paulo Thomsen, som havde fået øje på mit lille danske flag på rygsækken.

Señor Thomsen er andengenerations dansker. Inde på Paulo's stamcafe, Bar Saturno, hvor den 80-årige ejer Don Manuel serverede os en chilensk Pisco druebrændevin og en sandwich, begyndte han på blandet spansk og engelsk (han kan kun få danske gloser) at udrede en dansk immigrantfamilies historie i det sydligste Sydamerika.

PEDRO THOMSEN

Paulo's far - Peter, eller Pedro, som han kom til at hedde hernede - var født i 1888 på Varde-egnen. Han kom i snedkerlære og fik i 1912 sit svendebrev hos en snedkermester i Greve. Unge Peter Thomsen havde eventyrblod i årerne, og da en af hans venner fortalte om sin onkel i Sydamerika, var Peter ikke længe om at tage sin beslutning. Kort tid efter befandt den 24-årige Peter Thomsen sig i Punta Arenas, som var en driftig pionerby med 20.000 indbyggere. Her var immigranter alle steder fra: jugoslaver, italienere, englændere, tyskere, spaniere, finner og danskere. Italienerne, englænderne og jugoslaverne mødtes i deres egne klubber. Den lille håndfuld danskere omgikkes fortrinsvis

Paulo Thomsen foran familievirksomheden: "Døre, vinduer, paneler - Thomsen"

englænderne, hvorimod de helst undgik tyskerne. Selv her i det fremmede havde man ikke glemt de nationale fejder.
Thomsen fik arbejde som snedker. Det gik godt, og allerede i 1924 åbnede han sit eget værksted: "Puertas, ventanas, molduras - Thomsen", "Døre, vinduer, paneler - Thomsen". Indimellem fik han tid til at stikke til søs med kaptajn Jørgen Jensen, som sejlede på ruten Valparaiso-Punta Arenas. Kaptajnen var ivrig skakspiller og medbragte på alle sørejserne sit fint udskårne transportable argentinske skakspil. I alt en halv snes gange tog Thomsen søvejen de 3000 km mod nord til storbyen, som er den maritime indfaldsport til hovedstaden, Santiago.

Forretningen voksede støt. I 1929 giftede Thomsen sig med Celsa Urbina, og i 1930 blev Paulo født. Senere fulgte Celsa og Mette. 1 1935 byggede familien Thomsen den store fæstning af en finere dansk murermestervilla oppe i bakkerne bag Punta Arenas, hvor Paulo bor i dag, og hvorfra man har en storslået udsigt over Punta Arenas, Magellan Strædet og Ildlandet.
Thomsen blev med tiden en velhavende og betydningsfuld borger. Da dronning Margrethe, som tronfølger i 1966 besøgte Chile, var Thomsen' s inviteret til reception:

"Den danske ambassadør har hermed den ære at invitere Señor Pedro Thomsen og frue til en reception til ære for den danske tronfølger, Hendes Kongelige Højhed Prinsesse Margrethe; receptionen finder sted på Hotel Carrera søndag den 20. marts klokken 19:00".
I 1961 genså Thomsen for første og

Paulo Thomsen ved portrættet af faren Peter (Pedro) Thomsen, et Dannebrogsflag og farens svendebrev udstedt af 'Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Håndværk'

eneste gang Danmark. I alt 10 måneder tilbragte den ældre velhavende chilenske snedkermester hjemme i sit gamle fædreland. Han døde i 1979.

Sammen med Señora Thomsen og deres blonde 28-årige datter, Christina, som er hjemme på sommerferie fra sit job som lærer i Santiago, tegner Paulo portrættet af familien Thomsens historie her nede ved Verdens Ende. Beretningen akkompagneres af dels chilensk marchmusik, dels Beethovens niende symfoni. Thomsen's foretrækker klassisk musik. Især klavermusik og helst spillet af Claudio Arrau. Arrau er chilener; "Verdens fineste pianist", mener Paulo.

Paulo har videreført værkstedet, som i dag beskæftiger ti mand. "Vi fremstiller Punta Arenas' bedste vinduer"! Han viser mig stolt hele bedriften inklusive sit kontor. Her hænger hans fars svendebrev fra Greve, et Dannebrogsflag og et billede af det danske fodboldlandshold side om side med et patagonisk landskab med en gaucho blandt tusinder af får.

Fra skrivebordet stirrer gamle Thomsens portræt, på én gang mildt og strengt, på os. Udenfor piber den patagoniske vind. Fjernt i horisonten truer Ildlandets sorte profil.

Familien Thomsen: Hr og fru Thomsen og datteren Christina

ILDLÆNDERNE

I Ildlandet udgør jugoslaverne den største etniske gruppe: I den lille chilenske by Porvenir har de fleste indbyggere således jugoslaviske navne; her finder man den lille restaurant "Yugoslav Club", og et vejskilt udenfor byen forkynder ligefrem, at der er 18.662 km til Jugoslavien!

De første nybyggere i Ildlandet var engelske missionærer, som med tiden slog sig på landbrug, fortrinsvis fåreavl. Senere fulgte spanske farmere, jugoslaviske og rumænske minearbejdere samt argentinske og chilenske sømænd, håndarbejdere og landarbejdere af tysk, jugoslavisk eller italiensk afstamning. Nationalitetsgrænserne er med tiden mere eller mindre udviskede, og indvandrernes blod er blandet med den oprindelige indianske befolknings.

Som et kuriosum skal det nævnes, at Ildlandet i slutningen af 1800-tallet havde en selvbestaltet rumænsk diktator, som indtil sin død i 1893 havde sin private hær og lod trykke sine egne pengesedler og frimærker. Hele dette paradoksale imperium finansierede han ved hjælp af sin private guldmine.

Danske emigranter må også på et tidspunkt have fundet vej her til Verdens Ende; ellers ville en af Ildlandets floder næppe have heddet Rio Rasmussen!

GENNEM ILDLANDET

Fra Porvenir er der 230 kilometer jordvej over pampassen til byen Rio Grande på Atlantkysten. I selskab med en ung japaner tilbagelægger jeg distancen en eftermiddag på det åbne lad af en lille lastbil, som i et forrygende tempo skrumpler ud over den flade pampas. Bag os rejser sig en imponerende støvsky, som bringer de allestedsnærværende pampasgæs flaksende på vingerne. Et sted er to poncho-klædte gauchoer i færd med at genne deres fåreflok over vejen, og vi må standse og vente indtil det bløde bølgende tæppe af uldne fårerygge har passeret.

Nu og da får vi øje på en af Ildlandets umådeligt isolerede gårde, eller "estancias" som for manges vedkommende bebos af engelske, spanske eller jugoslaviske immigrant-efterkommere. Typisk er der 10-20 kilometer mellem hver estancia; pampasens jord er mager, så det kræver enorme arealer at holde liv i blot en middelstor fåreflok: estancia'erne er på mellem 5.000 og 70. 000 hektarer, og gennemsnitligt er der ét får pr. hektar.

Vi passerer den chilensk-argentinske grænsestation: En gammel estancia, nogle skure og en grænsebom - det er alt. Grænsepolitikontoret er et nøgent rum med et tyrekranium som eneste udsmykning på den grønne væg. Et par ulæselige stempler i passet, og vi er i Argentina. Forskellen er ikke stor. Fornemmelsen af ekstrem afsideshed og isolation i en grågrøn todimensionel verden af græs og himmel, er den samme. Og fårene er ens.

Den mest afsides beliggende estancia ligger ved Aguirre bugten, næsten helt ude ved Ildlandets yderste spids, flere dagsrejser fra Rio Grande. Her boede indtil for få år siden et par ældre jugoslaviske ungkarle. Som forfatteren Natalie Goodall (der selv, bor på en estancia i Ildlandet) påpeger i sin bog ”Tierra del Fuego”, hvis disse mænd ville besøge deres nærmeste naboer mod øst, måtte de rejse hele jorden rundt, og først når de igen nåede Ildlandets vestside, ville de finde beboet land.

Selv om Ildlandet og Danmark er på samme henholdsvis sydlige og nordlige breddegrad, finder vi hernede verdens sydligste by, Ushuaia, klemt inde mellem en gletcher og den turkisgrønne Beagle Kanal, opkaldt efter skibet, hvormed Darwin på sin jordomrejse i 1832 besøgte området. Grundlagt som en missionsstation i 1860'erne er Ushuaia vokset til cirka femten tusind indbyggere. Den er nu frihavn og et

populært feriemål for især sydamerikanske turister: "EI ciudad mas austral del mundo “, "Verdens sydligste by" er Ushuaias turistslogan. Og ikke bare byen, men også det lokale taxiselskab, en modeforretning og sågar byens fængsel tillægger sig selv æren af at være verdens sydligste.

Landskabet hernede står i skærende kontrast til den flade ensformige pampas mod nord: Bag Ushuaia rejser bjergene sig stejlt, og en skilift (verdens sydligste, naturligvis!) fører op gennem den lave tætte urskov til Martial-gletcheren, hvorfra man har en dramatisk udsigt over Beagle Kanalen og øhavet, som fortaber sig i disen i retning mod Kap Horn.

SUCCES ELLER FIASKO I DET FREMMEDE

Familien Mendez, som jeg bor hos i Punta Arenas, har kendskab til flere andre danske immigrantefterkommere: Gamle Rasmussen er død nu. Han oprettede og drev sammen med sin engelske kone Punta Arenas' største bogtrykkeri, og firmaet videreføres i dag under navnet "Imprensa Rasmussen". At dømme efter Rasmussens enorme marmormausolæum på immigrantkirkegården har han haft vind i sejlene.

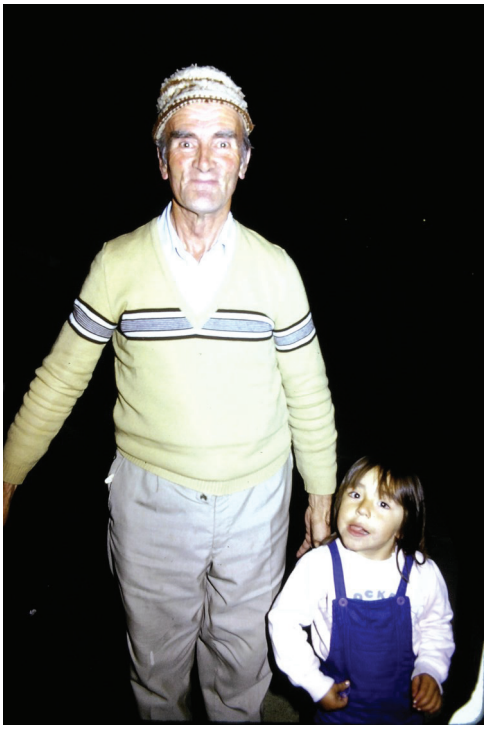

Gamle Humberto Alvarez Willumsen

En aften besøger jeg den eneste efterkommer efter brødrene Willumsen fra Løgstør, som endnu er tilbage i Punta Arenas. Igennem det lokale folkeregister har vi fundet ud af, at han bor i udkanten af byen i et slumkvarter. Ad opløste mudderveje kører vi derud i mørket. Flere gange må vi spørge os for, inden vi finder det lille miserabelt udseende hus. Her møder vi den 62-årige tandløse eneboer med det næsten selvmodsigende navn Humberto Alvarez Willumsen.

Det ydmyge gravmæle over Humbertos mor, Juana Willumsen

Humbertos mor hed Juana Willumsen og var datter af gamle Villiam fra Løgstør. Humberto har været fårehyrde på pampassen og arbejdet på estanciaerne hele sit liv. Han ved godt, at hans bedstefar kom fra et fjernt land, som hedder "Dinamarca"; dog har han ingen som helst fornemmelse af det i øvrigt. Men overraskelsen over at få besøg af en fremmed med det samme, på spansk nærmest uudtalelige familienavn, lyser ham ud af øjnene.

Ligesom det var tilfældet med mange danske udvandrere, som prøvede lykken i Nordamerika, var det langt fra alle, der som Thomsen, Rasmussen og Willumsen, slog rødder hernede. Nogle vendte før eller senere tilbage til Danmark: I Punta Arenas fandt jeg to gulnede postkort afsendt fra København 7. juni 1907. De forestiller "Det nye Christiansborg Slot" og "Vagtparaden på Amalienborg" . Afsenderen, Henrik ("Enrique") Nielsen, sender med sirlig håndskrift og på perfekt spansk en kort hilsen til gamle chilenske venner i Punta Arenas. Frimærkerne er for længst revet af, og det københavnske postvæsen har forsynet kortene med stemplet "Utilstrækkeligt Frankeret".

HISTORIEN OM NIELSEN OG EBERHARD

I Chiloe-gaden nr. 468 bor Señor Andres Nielsen Johansson (Ifølge chilensk tradition får et barn både faderens og moderens efternavn). De fleste indbyggere i Punta Arenas

Señor Nielsen foran sin lille forretning, hvor han sælger elektronik og frimærker

kender den livlige ældre herre, som driver sin lille kombinerede elektronik- og filatelistforretning. Han har to lidenskaber: Frimærker og radiokommunikation. Han vil gerne i kontakt med danske frimærkesamlere, fortæller han; hans sidste danske frimærkekontakt ebbede ud i midten af tresserne. Desuden er han ivrig radioamatør, Punta Arenas første, og hans identifikationskode er "XQ8HR", beder han mig notere. Jeg får demonstreret hele udstyret i forretningens baglokale. Jo, Nielsen har et par gange været i kontakt med danske radioamatører. En enkelt gang også med en grønlandsk.

Det er lørdag eftermiddag, længe efter lukketid. Jeg sidder i Nielsens forretning og lytter til hans beretninger fra gamle dages Punta Arenas; tilbage fra den tid, hvor både sejl- og dampskibe endnu regelmæssigt anløb byen undervejs mellem de to oceaner. Nielsens far ankom til Punta Arenas i 1880'erne. Han hed Andreas Nielsen og var født i 1864 i Kjøbenhavn. Hans egentlige profession var at fremstille zink-plader, blandt andet til konstruktion af Mansard-tage, som dengang var på mode. Denne profession fortsatte han i øvrigt i Sydamerika, og som Nielsen forklarer: "Fint håndværk, tagene holder end-

nu”! Imidlertid stak han på et tidspunkt til søs.
I Liverpool blev han af en preussiskkaptajn ved navn Herman Eberhard hyret som sømand på et dampskib, der sej lede som lodsbåd i 'de farlige kanaler omkring Sydamerikas sydspids. Med sig bragte han sin kone, Señor Nielsens mor, som var fra Sverige.

Kaptajn Eberhard var i øvrigt en legendarisk person. Hans far, som var oberst i den preussiske hær, sendte ham tidligt på militærakademiet. Dette huede ikke Herman, som en dag stak af. De næste fem år bragte ham blandt andet til en svinefarm i Nebraska og en hvalfangerstation på Aleuterne, inden han blev fanget af det tyske militær og sendt tilbage til Tyskland, Straffen hvor han blev idømtes dog ved tyve års hårdt strafarbejde for desertering. Straffen blev dog ved venners mellemkomst reduceret til atten måneder.
Det var herefter, at Herman, som nu for alvor havde fået nok af Tyskland, tog til Falklandsøerne, og senere Punta Arenas, som lodskaptajn. I disse skærfyldte farvande kunne en dygtig lods hurtig tj ene en formue, og i 1893 besluttede Herman at gå i land og blive fåreavler.

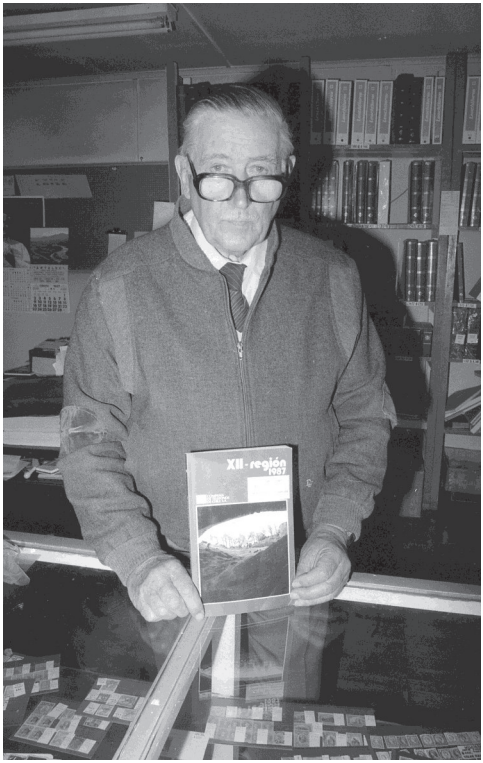

Andreas Nielsen med lokaltelefonbogen på hvis forside man ser Mylodon-hulen

FUNDET AF MYLODON'EN

"I 1895”, fortsætter Nielsen, "drog min far i følge med Eberhard og en anden tysker ved navn von Heinz ud på en elleve måneder lang ekspedition for at finde nye landområder, som kunne bruges til fåreavl. Med sig bragte de heste, telte og proviant. De sejlede i deres dampskib fra Punta Arenas nordpå til Ultima Esperanza Strædet, hvor de fortøjede skibet i en lille bugt. På stranden byggede de nogle sku-

re til proviant og husly. Fra denne base, som senere fik navnet Puerto Consuelo, red de ind i bjergene".
"Undervejs måtte de adskillige gange kæmpe imod indianerne. En gang, da de var redet tilbage til Punta Arenas, 260 km mod syd, efter fornødenheder, fandt de ved tilbagekomsten til lejren skurene og dampskibet raseret og brændt. Alle dåserne med proviant lå gennemhullede på stranden. Åbenbart havde indianerne ikke brudt sig om lugten af de fremmedes proviant og blot kastet dåserne fra sig".
Nielsen holder en kort pause. Han vender sig om og tager et eksemplar af den lokale telefonbog, som på trods af, at den dækker et område på størrelse med Danmark, ikke er tykkere end en lommekalender. På forsiden genkender jeg billedet af Mylodon-hulen, som jeg har set på fotografier.
Han peger på telefonbogen og fortsætter: "En dag opdagede min far, og de to tyskere en stor, åben hule. De gik derind og fandt skindet af et stort besynderligt dyr. Det var min far som fik øje på det; skindet var næsten intakt, kun hovedet manglede; det blev siden fundet i nærheden; formodentlig havde indianerne transporteret det ud af hulen".
"De tre mænd slæbte skindet ud i

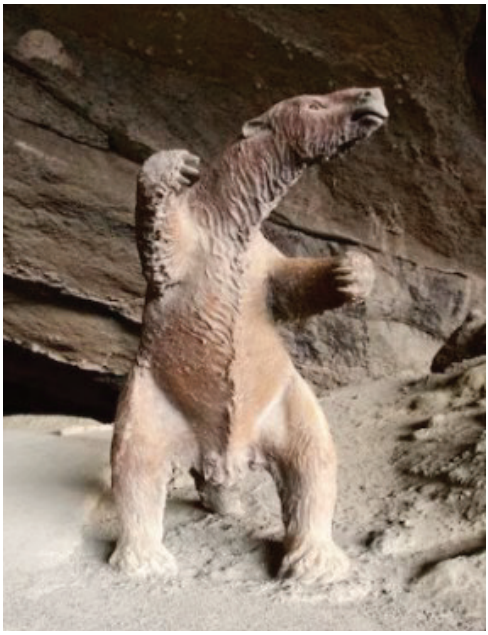

I Mylodon-hulen er der i dag opstillet en model af det 4 meter høje uddøde kæmpedovendyr

dagslyset, men de kunne ikke fastslå, hvorfra det stammede og lod det ligge ved indgangen til hulen. Et par år efter solgte nogle englændere det til British Museum".
Jeg er overrasket. Jeg kender j o historien om Mylodon'en i en lidt anden version fra Chatwins ovenfor omtalte bog. Chatwin skriver, at Eberhard, von Heinz, en englænder og en svensker kaldet "Klondyke-Hans" opdagede hulen i 1895. Inde i den fandt de først et menneskekranium og nogle knogler. Længere inde fandt de det tørre, rødhårede skind, som var fyldt

med saltkrystaller. Englænderen antog først, at der var tale om en indtørret kohud. Imidlertid var der ingen køer på disse kanter dengang, og ingen af dem kunne fastslå, hvorfra skindet stammede.
Året senere besøgtes hulen af den svenske opdagelsesrejsende Dr. Otto Nordenskjold, som fandt flere knogler og skindrester af et stort ukendt landpattedyr. Han sendte det indsamlede materiale til Universitetet i Uppsala, hvor det imidlertid heller ikke kunne identificeres. Først året efter lykkedes det en argentinsk videnskabsmand at løse gåden: Skindet og knoglerne stammede fra en Mylodon!
Kort efter fik en tysk guldgraver den ide at sprænge hulens gulv i stykker med dagens dynamit. Derved kom flere Mylodon-skindrester og knogler for dagens lys. En ung englænder ved navn Charley Milward hjalp tyskeren, og det var ham, som året efter, i 1897, solgte skindet til British Museum for 400 pund. Denne Charley Milward var Chatwin's bedstemors fætter.

DE SIDSTE KILDER

Det er i sig selv uden betydning, hvilken version af Mylodon historien, der er den mest korrekte. Chatwin har benyttet sig af sine kilder, blandt andet Eberhard's barnebarn og Milward's datter; ved et tilfælde har jeg fundet frem til en anden kilde, Senor Nielsen. I alle tilfælde er der tale om anden- eller tredjehånds beretninger. De få ubetvivlelige fakta, som toner frem af glemslens tåger, er, at der her i 1895 faktisk blev fundet resterne af et uddødt kæmpedovendyr, en Mylodon, og at det var blandt andre en dansk og to tyske immigranter, som gjorde fundet.

Og resten er for så vidt ligegyldigt. I virkeligheden ligger historiens betydning, set med nutidens øjne, snarere i, at den har tjent som udgangspunkt for beretningen om en lille håndfuld danske udvandreres historie i en fjern og upåagtet del af verden. Jeg har ved tilfældighedernes spil mødt nogle af deres efterkommere, men der findes givetvis endnu adskillige anden- og tredje-generations danske derne-de, som kan berette deres immigrantforfædres historie. Men inden længe vil de være uddøde.

Ligesom Mylodon'en på British Museum.

En passion - en sand historie !

Af Edith Havmand Hansen

Min mand, Erling, og jeg kørte engang kørte rundt på Djursland, hvor vi besluttede at besøge Herregårdsmuseet og Gl. Estrup, der ligger ved Auning.
Vi havde aldrig været der før, men havde set det ,hver gang vi kørte denne vej, og jeg har altid følt mig draget af stedet, så nu vandrede vi over træbroen, der oprindelig var en stenbro, til det store renæssancehus, opført på et middelalderligt voldsted. Med de røde teglstensmure, 8-kantede tårne, kamtakkede gavle fornemmede vi historiens vingesus!
Dets historie begynder allerede omkring 1300-tallet første halvdel, og ejedes i 1314 af et medlem af adelsslægten Brok (Grævling) og gik i arv fra far til søn indtil 1625 da mandslinjen uddøde, hvorefter godset tilfaldt datteren Jytte, som var gift med den senere rigsmarsk Jørgen Skeel til Hegnet, Hostrup og Skærbæk med flere godser.
Derefter gik det atter fra far til søn, men nu var det Skeel-slægtens, og den anden besidder Christen Skeel med tilnavnet Den Rige, blev efter sit giftemål med Birgitte Rosenkrans landets rigeste godsejer.
Der blev sagt - måske lidt overdrevet - at han kunne ride fra Grenå til Viborg på sin egen jord.

Nå, men vi gik som nævnt over gangbroen og ind ad porten og ind i Portstuen, der havde et hvælvet loft og en muret kamin, ligesom den tilstødende Vagtstue, hvor der på væggene var 4 kalkmalerier med bladdekorationer fra begyndelsen af 1500-tallet. Men det korte af det lange var, at vi gik igennem de mange forskellige stuer, rum, sale og kom ind i Det store kabinet, som var et af grevefamiliens yndlingsrum, for her var der den dejligste udsigt mod vest over ladegårdsanlægget op til Helligbjerget.

Stuen var møbleret med møbler og malerier fra 1700 tallet, men det

der ramte mig lige i hjertekulen, var et billede i legemsstørrelse af en smuk og elegant adelsmand. Nonchalant støttende sig til sin stok, iklædt en mørk klædeskjole med messingknapper, kalvekrøs, gyldne skindbukser, hvide silkestrømper og sorte laksko, og så bar han en let pudret paryk som fremhævede et smukt ansigt, der udtrykte alvor og klogskab, og i hans øjne var et skær af melankoli og fjern drømmeri.
Der opstod en eller anden mærkelig symbiotisk tilstand mellem personen på maleriet og mig, som jeg aldrig nogensinde har glemt, eller oplevet sidenhen med andre billeder, eller på nogen måde kan give en fornuftig forklaring på.
Jeg havde, og har det stadigvæk

som om jeg har truffet manden før, og det er dog besynderligt, da billedet blev malet i Dresden i 1791 af Anton Graff, men der var en så intens nærvær i billedet og hans hele statur overhovedet, som fastholdt mig i lang tid. Jeg blev ved igen og igen at vende tilbage til rummet, og så næsten ikke på det andet store billede, som var af hans hustru, der dog også var ganske nydelig.
Til sidst sagde Erling: Nu er det nok, nu kører jeg!
Ja, ja, vi gik, og jeg løb tilbage 2 gange - jeg havde det sært, kunne næsten ikke gå derfra, og da vi kørte var jeg helt ked af det og hviskede: "Jeg kommer igen engang!"
Erling sagde til mig: "Edith, du har altså en for stor fantasi, du ender sgu engang ude i det syvende kredsløb, er jeg bange for!"

Tiden gik, og nu var der gået ca. 4 år hvor vi atter besøgte Gl. Estrup. Jeg havde fået lokket Erling til at køre derhen, godt nok med et stort resigneret suk!
Jeg styrede direkte igennem samtlige rum, kendte jo vejen igennem det store hus, og ind i Det Store Kabinet, og forestil min forbavselse, undren og sorg, billedet var væk!!!
Fluks hen til en kustode: "Hvor er malerierne af adelsmanden og hans hustru?"
Nej, det kendte han ikke noget til, han vidste ikke af, at de malerier havde været her på Gl. Estrup, og han havde dog været ansat her i mange år!
Jo, jo, ivrede jeg, for de var her i 1963, hvor vi begge så billederne! I må have taget fejl, for det der hænger der nu, af Skeelfamilien, har altid hængt der!
Erling: "Ja, det er godt min gode mand. Godt nok er min kone lidt fantasifuld, men jeg ved nu hun har ret, for hun var helt kulret med det billede, jeg tror hun stod og så på ham greven i næsten 2 timer, godt nok i overkanten efter min mening, men det gjorde hun altså."

Men kustoden var hverken til at hugge eller stikke i, så jeg gik frustreret derfra, for jeg havde slet ikke fæstnet mig ved hans navn dengang - det var sgu da også sært - men det var vel fordi jeg hele tiden bare så og så på ham.

Men ved at gå hjem og studere det lille hæfte jeg havde købt, fandt jeg ud af, at det måtte være stedets greve Jørgen Skeel, så da jeg kom igen efter nogle år, spurgte jeg efter billedet af ham, og så sagde de: "- at han vist var flyttet til Frederiksborg Slot, hvor samtlige adelsslægter hænger.

Ok, så tog jeg på et tidspunkt til Frederiksborg Slot, og fik at vide at Jørgen Skeel hænger i værelse nr. 56, og mig i fuld galop ind i det anviste rum, og så … … Dyp sort skuffelse, det var et brystbillede, godt nok af Jørgen Skeel, men overhovedet ikke "min greve."

Nu ringede jeg til Jørgen Paulsen, direktør for Frederiksborg Museet, som også arbejdede omkring Gl. Estrup Museet.
Det var hans kone der tog telefonen, ja, han kommer ind af døren lige nu, efter en gåtur med hunden.
Jeg fortalte ham nu hele historien, og beskrev med stor nøjagtighed hvordan greven stod, så ud, og hvilket tøj han havde på og hvilke farver hans tøj havde.
Ja, det kendte han desværre ikke noget til, for det billede havde aldrig været på Gl. Estrup - der var da som syv søren for noget lyv og latin!!!! (min egen indskudte bemærkning inde i hovedet)
Men jeg kunne da prøve at kontakte Statens Museum for Kunst, sagde han.

Suk og støn!!! - så tog jeg da derind! - jo, jo, da sådan et billede havde de! Stor glæde og fornøjelse, men forventningens glæde blev til sorgen vendt, for det var atter et brystbillede og ikke min greve!
Museet var tæt på lukketid, men jeg fik fat i en kunsthistoriker, som blev helt tændt på min historie, og gav sig til at "- hige og søge i gamle bøger - og oplukte skabe - men vi stod tilbage med gabende flabe!"
For i arkivernes gemme her og hisset, var der trods ihærdig søgen og overtid ingen greve.

Atter et besøg på Gl. Estrup, hvor kustoden vist fik ondt af mig, for han så længe på mig og sagde dystert: "Det billede, sammen med hans hustru står oppe på loftet, og det har det gjort i 15 år!"
Jeg stirrede målløst på ham, helt stum!
Kom med, men forsigtigt, for de lofter er sgu pilrådne, og så gik vi op på det gamle loft, og jeg var helt euforisk, for endelig skulle vi mødes igen, greven og jeg, og så kunne han sgu ikke finde dem - nej, må jeg nu bede om mine himmelblå!
Nu fik han fat i inspektøren, som først ikke ville fortælle mig noget, men endelig efter at have hørt om min stædighed, fortalte han mig fortroligt dette her: "Det er en slægtsfejde imellem Skeelslægten og Jørgen Paulsen, direktør for Frederiksborg Slot. Jørgen Paulsen er sønderjyde, og mener billederne hører retmæssigt til på Sønderborg

Slot, da (nu fik jeg endelig navnet/navnene) det er Hertug Frederik Christian d. 2. af Augustenborg og hans hustru Hertuginde Louisa Augusta af Augustenborg.
Jørgen Skeel var en meget stor kunstkender og samler, som købte og "stjal" (efter sigende) for et godt ord, så meget at han faktisk mistede både sin rigdom og sin ære på den konto. Men slægten mente, at da billederne havde været i slægtens besiddelse og eje i 100 af år, havde de ret og hævd på dem.
Men så var billederne pludselig væk, og alle fik mundkurv på, det var for at få alle til at glemme billederne, men inspektøren fortalte med et lidt svedent grin, at Jørgen Paulsen var temmelig træt af min vedvarende søgen og spørgsmål!
Den skurk, han lød jo så troværdig, da jeg talte med ham i telefonen den gang, den er helt til Ekstra Bladet, den historie - men det er nu ikke min stil!
Men så kigger Inspektøren på mig, og siger at det nu er lidt synd for mig, for billedet var dagen før blevet transporteret ned til Sønderborg Slot, hvor de skulle igennem en omfattende restaurering, fordi det var blevet en del skadet af at stå på loftet i de 15 år.
Det tror da pokker, det gamle rådne, utætte loft, han sku' skamme sig! Erling tog mig trøstende om skulderen og sagde: "Nu ved du da i det mindste, hvor din prins er!"

I 1984, i Bededagsferien, gik turen på familiebesøg i Flensborg, hvor min kære lillebror Niels-Ole fortalte, at vi skulle på en surprise køretur. Vi var jo spændte på, hvor det var vi skulle hen. Vi kørte ud på Als til Sønderborg Slot, for Søster, nu skal vi allesammen se den længe savnede prins!
Jeg fik helt hjertekvababbelse af bare overraskelse og forventning!

Da vi ankom, blev jeg altså rasende, for billetdamen mente ikke at de havde de billeder, hun kendte overhovedet ikke noget til det, men det ville jeg ikke acceptere, så hun sagde, at jeg skulle skrå over slotspladsen, og gå ind i hjørnetårnet hvor museumsinspektør Hans Helmer Kristensen havde sit kontor. Han var næsten lige blevet ansat på museet. Jeg spurtede derover, og han hørte tålmodigt og opmærksom på min historie:
"Det er dog den mest mærkværdige fortælling jeg længe har hørt, kan du fortælle mig hvorfor du har ledt efter dette billede i alle disse år, og om din betagelse?"
Jeg forklarede det så godt jeg kunne, men følte mig temmelig genert

over det, for her stod jeg, en forholdsvis fornuftig og voksen kvinde, og lød som et forelsket tøsebarn!
Men han var meget fascineret af historien, og lovede at kontakte mig, hvis han fandt ud af, hvor billederne var, jeg fik også hans visitkort, så jeg kunne ringe engang imellem.
Farvel og tak, mon det nogensinde vil lykkes - jeg ringede cirka med et års medlem - minus resultat!!

Vores datter, Karin flyttede til Sønderjylland og bosatte sig i en lille hyggelig lejlighed i Sønderborg. Det måtte vi jo udnytte, for nu havde vi en anledning til at komme derned, og gå over på slottet for at høre hvordan det gik med min " Prins "?

Så i juni 1985 kørte Erling, hunde og jeg til Sønderborg, hvor vi en eftermiddag gik over på slottet og spurgte til billedet?
Og her fik vi den chokerende besked, at billedet vist nok var brændt !!!
Hans Helmer Kristensen var ikke til stede, og damen på billetkontoret kunne ikke fortælle mig mere, så jeg gik deprimeret og nedbøjet derfra, mens Karin lovede mig, at hun ind imellem ville gå derover og spørge til billedet.

Så en dag i februar 1988 kom dette velsignede brev, hvor jeg så de kopier, der var sendt med, i sort/hvid, og for første gang siden sommeren 1963 så jeg atter min "prins" efter 22 års detektivvirksomhed.
Selv om det var en fattig gengivelse, var der ingen tvivl om magien i billedet, eller billedkunstnerens evner, hm, og for første gang blev jeg klar over, at hans hustru Louisa Augusta var en dansk prinsesse, søster til Kong Frederik d. 6.

I Frederiksværk bibliotekets kasse med udtjente bøger fandt jeg engang denne bog, som jeg købte for den rørende sum af 50 kr.
Jeg begyndte at studere den, men fandt ud af at de fleste fonde, var til helt bestemte formål, f.eks. til kirkelige, billedkunst, udstillingsvirksomhed, enlige kvinder, der var kommet i ulykke og den slags, og de fleste kunne slet ikke søges, men blev tildelt.
Men jeg satte nu alligevel et brev sammen, kunne jeg måske skaffe 100.000 kr den vej, så var det det værd, jeg vidste det jo ikke, fik aldrig sendt brevet, fordi:
Jeg kom til at kende en konservator på ét af Arbejdsmiljø Fondens kurser, og han var ved at gå til af grin, da jeg fortalte ham om min plan.
Det kan du da ikke, dit lille tosseho-

museet på
SØNDERBORG SLOT

Edit Havmand Hansen
Poppelvej 3
3300 Frederiksværk.

6400 Sønderborg

8. februar 1988

Jeg har opsporet din store kærlighed. Han står med sin hustru på værkstedet hos malerikonserveringen i Århus og venter tålmodigt på en donation fra én eller anden sponsor på 100.000,- for at kunne blive bevaret for eftertiden.
Billederne tilhører det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg og skal efter restaureringen deponeres på Museet på Sønderborg Slot. Hvornår dette kan ske, er meget uvist.
Der findes afbildninger af de to malerier i H. P. Clausen og Jørgen Paulsen's "Augustenborgerne", som jeg har fotokopieret.
Jeg håber du er tilfreds og skal nok meddele dig nye oplysninger om maleriernes skæbne.

Med venlig hilsen
Hans Helmer Kristensen

Brevet fra Sønderborg Slot

ved, sådan en almindelig dame, det skal være anerkendte bestyrelser, foreninger og den slags der kan søge !
Øv altså ! jeg blev godt nok lidt fortørnet på ham, men som han sagde: "Sådan er det bare, kære Edith, men jeg synes godt nok du er en speciel dame af slagsen!"
Ja, ja, det var godt med ham, han var nu for resten meget sød og spændende at tale med, han arbejdede med historiske ting som konservator.
På et tidspunkt sendte Karin mig et hæfte, hun havde købt på Sønderborg Slot, efter hun havde set kopien af ham. YES SÅDAN SER HAN UD!
Mon billedet nogensinde dukker op igen in natura?

Så d. 7. juli - 13. juli 1998 var jeg på Højskolen Strand i Sønderborg, hvor emnet var: Vandringer i det gamle danske land, nord og syd for grænsen, og mit værelse var lige over hovedindgangen, med udsigt ret over mod Sønderborg Slot og det skønne voldanlæg.
Om aftenen efter foredrag og velkomst gik jeg ved 21-tiden en lille tur over til Slottet, og rundt på voldanlægget med den smukke udsigt ud over Sønderborg bugtens glitrende bølger, og med lystsejlernes skumsprøjt for boven - det var en meget smuk udsigt. og den dejligste sommeraften med den særlige historiske atmosfære som sådan et gammelt historiske borganlæg giver. Her sad Christian d 2. fanget i mange år, det havde jeg som barn som puslespil, hvor han går rundt om et rundt bord.
Jeg slentrede rundt om slottet, og gik hen for at læse i et lille udhængsskab, hvornår der var åbent, og chock - der hang de:

HERTUGPARRET!!!

Altså den 7. juli 1998 om aftenen fandt jeg ud af, at malerierne nu hang derinde, så nu måtte jeg væbne mig med tålmodighed, men så, d. 8. juli det herrens år 1998 (Erlings og min bryllupsdag - 37 år - hvis han havde levet endnu) i eftermiddagspausen kl. 13.50 trådte jeg med bankende hjerte ind i rummet, og der hang det - maleriet - som jeg sidst havde set på Gl. Estrup i sommeren 1963.
Jeg gik ud og "huggede" en stol, og sad vel en times tid, tror jeg, og bare kiggede på ham, - magien var intakt - hvis vi på en eller anden måde har "levet" før, har jeg altså mødt ham et eller andet sted.

Jeg nåede at besøge ham 3 gange mere!

Kommende arrangementer 2025

Onsdag d. 30. april kl 18.00

Generalforsamling

Generalforsamlingen er foreningens øverste myndighed og her har du som medlem mulighed for at øve indflydelse på foreningens virke. Der aflægges beretning og regnskab. Der behandles indkomne forslag og vælges bestyrelsesmedlemmer.

Historiske Begravelsesskikke

Museumsinspektør Line Jandoria Jørgensen

I dette foredrag skal vi se nærmere på skikke og ritualer omkring død og begravelse i 1800-tallets landbosamfund.
Vi vil udforske fortidens forhold til døden, som sandsynligvis var meget anderledes end i dag.
Man begyndte at forberede sig på døden til sit bryllup, og døden var på mange måder allestedsnærværende i livet: Alle havde prøvet at miste nære familiemedlemmer inden deres konfirmation.
Man tog varsler for det næste dødsfald juleaften. Og at have et lig liggende i stadsstuen i flere dage, var ikke noget, man tænkte synderligt over.
Til gengæld fyldte frygten for gengangeri så meget, at man havde strenge regler for "den hæderlige begravelse".

Kommende arrangementer 2025

Søndag d. 4. maj

Besættelsestiden mindes

Traditionen tro markeres 4. maj, som både er en national og lokal mindedag med blomsternedlæggelse ved mindestenene i Nørregade og på Nyvej.
Vi samles kl. 18.00 ved mindestenen i Nørregade og fortsætter derefter til Nyvej.

Kommende arrangementer 2025

Onsdag d. 14. maj kl. 19.00, vi mødes ved kirken

Aftentur til Vinderød Kirke

Omvisning ved forhenværende sognepræst Ivan Jakobsen.

I år besøger vi Vinderød Kirke med en rundvisning indenfor og på den tilhørende kirkegård.
Bygningen ligger smukt med udsigt til Arresø og er den tredje kirke på stedet.
Middelalderkirken blev omkring 1795 erstattet af gravkirken for Classen.
Denne bygning overlevede dog under 100 år, og i 1883 blev en ny kirke rejst, mens gravkapellet for Classen blev bevaret.

Kommende arrangementer 2025

Onsdag d. 21. maj kl 19.00

Forbrydelsens Ansigt

Kulturformidler Gitte Høstbo

I foredraget fortælles om forbryderbilledets historie. I en tid hvor fotos var forbeholdt de velhavende, og hvor det gjaldt om at tage sig godt ud, viser disse billeder en helt anden side af samfundet med realistiske fotos og en beskrivelse af de skæbner, som lå bag forbryderbilledet.
Vi møder en række barske og ofte rørende og rystende menneskeskæbner fra 1850-1920, som på forbryderbilleder er fastholdt i en brøkdel af et sekund.

Kommende arrangementer 2025

Tirsdag d. 17. juni. Bemærk TIRSDAG

Heldagstur til Københavns Vestvold og Vestre Kirkegård

Bussen kører fra Gjethuset kl. 8.45 og kører til Vestre Kirkegård, hvor vi får en rundvisning.
Kirkegården er Skandinaviens største og rummer mange kendte danskeres grave, heriblandt Jens Otto Krag og Thorvald Stauning i det område, man kalder "Det Røde Hav".
På stedet ligger eksempelvis også Knud Rasmussen og Ritt Bjerregaard begravet.

Fra kirkegården går turen til Restaurant Bjælkehuset i Valby, hvor vi spiser frokost.

Om eftermiddagen kører vi til Vestvolden, Københavns forsvarsanlæg, som blev opført i en stor bue rundt om København, så man var forberedt, hvis tyskerne invaderede Danmark.
Vi får historien fortalt og går en kortere strækning på volden.

Til slut besøger vi Bagsværd Fort, som er et af de fæstningsanlæg, som blev opført i forbindelse med volden. Bagsværd Fort er just blevet restaureret.
Vi forventer at være hjemme kl. 18.
Turen vil koste 470 kr. alt inkl. undtagen drikkevarer til maden.
Prisen for ikke-medlemmer er 500 kr.

Bemærk at der ikke er kaffe om eftermiddagen. For at undgå at vi alle går sukkerkolde, kan vi måske tage en ramme øl og sodavand med til hjemturen i bussen, plus måske er par småkager.
Mon så ikke det går???

UDSOLGT

Kommende arrangementer 2025

Onsdag d. 20. august kl. 19.00

Aftentur med bus til Kroppedal Museum i Taastrup

Rundvisning ved Mads Thernøe

På Kroppedal Museum kan du opleve vikingeudstillingen "Hver dag er en kamp" som handler om dagliglivet i den tidlige vikingetid.
Ganske tæt på museet, fandt arkæologer for godt 20 år siden, en gravplads fra den første del af vikingetiden.
Fundene fra denne udgravning, dannede baggrunden for udstillingen.
Efter en rundvisning af museumsdirektør Mads Thernøe, går vi en tur (godt 700 meter) ned i Store Vejle ådal, hvor museet i 2019 deltog i byggeriet af en rekonstruktion af Harald Blåtands imponerende bro ved Ravning Enge.
Her fortæller Mads om arbejdet med vikingebroen, og om hvorfor Harald tilbage i 970'erne byggede Ravning Enge broen.

Vi kender Mads Ternøe. Han har besøgt og 3 gange med foredrag om Harald Blåtand, Grevens Fejde og Blodbadet i Roskilde.
(Fætter/kusinefesten, som gik heeeeelt galt.)

Vi tager bussen fra Gjethuset kl. 17.30
Der er en times kørsel til Tåstrup
Herefter vil der være rundvisning
Mulighed for at få en kop kaffe
Hjemturen kl 20.30
Og vi vil være ved Gjethuset ca. 21.30

Pris kr. 150,- for medlemmer og 200,- for ikke medlemmer.

Museer og arkiver

Industrimuseet Frederiks Værk Torvet 1, 3300 Frederiksværk
Tlf. 4772 0605 www.indmus.dk Åbent efter aftale tirsdag-fredag kl. 10-14

Krudtværket (Krudtværksalléen 1) og **Arsenalet (**Torvet 18-20**)**, Frederiksværk. Åbent 1. juni - 25. august samt uge 42. Fælles entre: 75 kr for begge museer. Gratis for børn u.18 år.

Knud Rasmussens Hus Knud Rasmussensvej 9, 3390 Hundested
Åbent t.o.m. uge 42 fra 11-16. Mandag lukket. Entre: 75 kr. Gratis for børn u.18 år.

Hundested Lokalhistoriske Arkiv
Biblioteket, Nørregade 61, 3390 Hundested.

Sponsorer

Adrians Turistfart Tlf. 4772 1197

Det Classenske Fideicommis Tlf. 5444 7029

Halsnæs Kiropraktorerne Tlf. 4772 4540

Kim Dencker Johansen A/S Tlf. 4772 2583

Tømrermester Egon Bech A/S Tlf. 4772 2060

Winther A/S - Snedker og Tømrermestre Tlf. 4772 0202 - 2021 0202

Halsnæs Avis og Mediecenter Tlf. 8888 4302

Undal Autoservice Aps Tlf. 4772 2444